

Миодраг В. ЈОВАНОВИЋ*
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет, Никшић

Оригинални научни рад
Примљен: 19. 9. 2023.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

ТРАГОВИ МЛЕТАЧКЕ ВЛАДАВИНЕ У ТВОРБИ РИЈЕЧИ, СА СУФИКСИМА РОМАНСКОГ И СЛОВЕНСКОГ ПОРИЈЕКЛА, У ГОВОРИМА ЦРНОГОРСКОГ ПРИМОРЈА

У раду се анализирају позајмљенице из венецијанског дијалекта и италијанског језика – са романским суфиксима -one/-on, -dor/-tore, -dur(a)/-tur(a) и -ola/-ula. Такође, прате се и спојеви романска основа + домаћи суфикс: -ац, -уљ(а), -ач(а), -ица и др. на мјесту изворног романског. Постојање неке ријечи потврђује се њеном употребом у говору (са локалним прозодиским ликом).

Кључне ријечи: Паштровићи, Црногорско приморје, венецијански дијалекат, италијански језик, романски суфикси, словенски суфикси, етимологија, акценат.

Историјски разлози имали су важну улогу за прилив великог броја романизама у говоре Црногорског приморја, нарочито у оним областима које су више вјекова биле под влашћу Млетачке Републике (као што су Паштровићи – од 1423. године). „Карактеристика романских посуђеница које се налазе у говорима дуж обале огледа се у томе што највећим делом припадају каснијим периодима – млетачкој фази и италијанској фази из 19. века, дакле оним раздобљима која су по питању асимилације за говоре наше обале била најпродуктивнија. Нађу се и посуђенице које припадају ранијим фазама, посебно далматско-романској, али оне су малобројније у односу на поменуте” [Мусић 1972: 190] – први културни и језички додире романске и словенске цивилизације потичу још од 7. вијека. Ријечи романског поријекла, које се чују у области од Куфина до Бабина вира, често чувају венецијанске суфиксе, а неке посуђенице из језика с Апенинског полуострва добиле су домаће суфиксе. У овом раду осврћемо се на фреквенцију романских суфикса -one/-on,

* jmisko@ucg.ac.me

-dor/-tore, -dur(a)/-tur(a) и -ola/-ula (фурбаћѡн, балѡн, стаћѡн, палацѡн, вела-
дѡн, провидѡр, питѡр, трапула, мезарѡла...). Настојало се да постојање неке
ријечи са романским суфиксима потврдимо и њеном употребом (и акценто-
вану) у локалном говору.

Суфикс -оп/-оне

Код великог броја именица романског поријекла у говору Паштровића и
уопште у говорима Црногорског приморја очуван је италијански и венецијан-
ски аугментативни суфикс -оп (венецијански), -оне (италијански), у облику
-ун¹. Међутим, прелазак *o* > у није обавезан – у мањем броју именица чува се
изворно *o*: *галиѡн*, -а, м. (ит. *galeone*) већи једрењак са три јарбола (дужине
до 40 стопа, ширине до 17 стопа, за терет до 34 вагона). – Ка(д) су пловили
једрењаџи бриганџин и брѣк био је и галиѡн, са(д) нѣмѡ више једрењаџа;
падиѡн, -а, м. (ит. *radiglione*) кров у облику шатора (четвороводни кров).
– Грађиле су се у Паштровиће и кѡће на падиѡн, пѡсебно док се нѡ села
жѡвјѣло. Изр. *крѡв на падиѡн* кров на двије воде. – У Бенѡше је више кѡћа
имѡло крѡв на падиѡн; *фурбаћѡн*, -а, м. (вен. *furbacion*, ит. *furbacchione*) лу-
кавац, препредењак, премазан свим бојама. – Тај ће фурбаћѡн свѡког жѡвѡг
превѡрит, преслѡшѡ(ј) га, али нѣмѡ(ј) за њин одѣт; *патрѡн*, -а, м. (ит. *padrone*)
газда, власник. – Ако је патрѡн био дѡбар, мѣ рѡдимо кѣ за сѣбе, ако је нѣшта
чѡѣк, ѡндѡр забушѡвамо колко мѡжемо.

Често су у Паштровићима и на Црногорском приморју у напоредној
употреби дублети, са -ун и -он: *балѡн/балѡн*, -а, м. (вен. *balon*, ит. *ballone*)
– потврђена у чак пет значења 1. гумени балон, лопта. – Вѡлѣ игра(ти) на
балѡн. – Ено је ки балѡн дебѣла. 2. камени облутак на морској обали. – Бал-
ѡне смо кѡпили да укрѡсимо терѡце. 3. украс за јелку. – Дѡј са(д) те балѡне
да стѡвимо на јелку. 4. кугла за боћање. – Свѡкѣ субѡтѣ идѣ на балѡн. 5. боца
за течност. – Нѡшли смо у кѡћу балѡн ракијѣ који смо попѣли уз лѣб и сѣр;
компасијѡн/компасијѡн, -а, м. (ит. *compassione*) жалост, самилост. – Нѣѣсан

¹ Најчешћа самогласничка промјена која се јавља приликом преласка романских ријечи у
говоре Боке је замјена самогласника *o* самогласником *у* – ова фонетска промјена спроведена је
у именичком суфиксу -оп/-оне > -ун: *портѡн*, -а, м. (вен. *porton*, ит. *portone*) капија, предворје у
кући (једнокрилна или двокрилна дрвена врата). – Пѡсебно су ѡгледне фамѣље водѣле рачѡна
да ји портѡн бѡдѣ укрѡшен и чѣс(т); *певерѡн*, -а, м. (вен. *reveren*, ит. *rererone*) врста дугуласте
паприке (слатка или љуткаста). – Онѡкѡ мало љѡцѡс(т) певерѡн отвѡри добро апетѣт, па изѣјѣш
више ного што си мѣслио; *канѡн*, -а, м. (вен. *canton*, ит. *cantone*) ѡшак, угао. – Некѡ дѣјете
је плѡкало у јѣда(н) канѡн тѡмо; *штригѡн*, -а, м. (вен. *strigon*, ит. *stregone*) зла особа. – Она је
штригѡн, пѡзи да јѡ(ј) што вѡжно не рѣчѣш, може ти нѣшто смѣстити да не знѡш ѡклѣн ти пѣче; и
у бројним другим романским позајмљеницама: *барѡн*, -а, м. (вен. *barbon*) врста квалитетне мор-
ске рибе, брѡати благоглавац (*Mullus barbatus*); *корѡн*, -а, м. (ит. *cordone*) 1. ланац, 2. украс који
се пришива на постељину; *петицијѡн* (ит. *petizione*) тужба; *велаѡн*, -а, м. (вен. *veladon*) кратки
капут, кратка топла јакна. Процес је изведен и у: *Мушѡн*, -а, м. (лат. *mansione* – стаја за ситну сто-
ку, селиште или боравиште) хидроним (извор) и патроним (презиме) у Паштровићима. – Мушѡн
је извѡр и старѡ брѡство у засеок Рѡстово. – Нѣмѡ више Мушѡна ни у Рѡстово ни у Паштровиће,
само на извѡр Мушѡн јѡш пѡнеко водѣ попѣје, а мѡло ике у Рѡстово ѡстѡло.

рѹо. – У онѣ њѡјзин баѹо нашли смо у сѣрвѣс двѣнаѣс пѣрѹна што је баба у перѣију дѡнијела: дем. *пирунић*. – Пирунић је ма̀ла виљѹшка за ко̀лаче.

На ријеч романског поријекла (са суфиксом *-ун*) може се додати и домаћи продуктивни суфикс *-иц* – у нашем примјеру, рекли бисмо, у шаливом значењу у лексеми *фркунац*⁷: *фркѹнац*, *-ѹнца*, м. (ит. *briccone*) поодрастао дјечак од 14–15 година. – Онѡкѡ бѣјо фркѹнац као овѣн Йво. – Та̀дѡр је бѣјо фркѹнац четрнаес-петнаес гѡдѣна. Према именици мушког рода домаћи суфикс (наставак) *-ица* служи за грађење именица женског рода, као што је случај у лексеми *фркуница*, *-ѣ*, ж. (ит. *briconna*⁸) млада дјевојка, тинејѣрка. – Бѣла је већ онѡкѡ фркуница четрнаес-петнаес гѡдѣна. Од *фрментѹн*, *-а*, м. (вен., ит. *formentione*, *frumentino*) кукуруз: – Рѡдѣ дѡбро фрментѹн овудѣје, и мѣ у воденицу свѡкѣ гѡдинѣ самѣљемо педесе(т) кѣла брѡшна; имамо *фруметуниѹца*, *-ѣ*, ж. кукурузни хлѣб: – Спрѣмѣ ми ма̀ти фруметуниѹцу, мало сѣра и пршѹта, богме ни мрѡва не останѣ. – Ка(д) је била врѹћа фруметуница испо(д) са̀ча, уж њѹ ти нѣшта дрѹгѡ није трѣбало.

Лексеми на *-ун* < *-он/-оне* посебно су се усталиле у неким изразима (приморским мудростима, пословицама): *баћѹн*, *-а*, м. (ит. *boccione*) повећа стаклена флаша. – Ве́лик је био баћѹн, мо̀гли смо у њѣга и рѡбу прѡт. Изр. *стојѣ ки баћѹн на свѡдбу* дрвен, уштогљен; *видѹн*, *-а*, м. (вен. *vidon*) дрвени чеп на бачви којим се регулише отакање, навитак. – Првѡ два-три да̀на одврнѹли видѹн и истѡка̀ли слѡткѹ мастѣку. Изр. *гла̀ва на видѹн* радио како му кад одговара; *клокѹн*, *-а*, м. (вен. *sosop*, фурл. *salcon*) дрвена славина на бачви у облику чепа. – Оче́пимо клокѹн на бадѡњ па истѡчимо у путѣјер или ботиљѹ вина. Изр. *ко штѣдѣ на ма̀ли клокѹн*, *просѣпѡ на ве́лики*.

Суфикс *-он/-оне* чува се у паштровском говору и на Црногорском приморју у своме основном аугментативном значењу, међутим, могао је (као и у венецијанском и италијанском језику) изгубити то значење.

Наставак *-ѹн* од вен. *-он*, ит. *-оне* са аугментативним значењем:

шегѹн, *-а*, м. (ит. *segone*) тестера са крупним нарезима са двије ручке за шагање стабала и дебљих комада дрвета. – Шегѹном смо на̀ мо̀бу пилѡли све грѣде за овѹ кѹћу и није(д)ну нијесмо прекрѡтили или оштѣтили. – Пѡчели су шегѹни да радѣ свѹђекуѣе, трѣба свѣ за зѣму припрѡвѣит; *москѹн/мошкѹн*, *-а*, м. (ит. *moscone*) врста велике муве, свитац. – У Буљариѹу ѣма̀ мѡго москѹна, не мо(ж)еш се од њѣг ла̀ко отарѡсит. – Појѡвѣ се у некѡ дѡба нѡћи мошкѹни, а свѣјетлѣ ки да ѣмају ферѡ позѡди; *ботиљѹн*, *-а*, м. (вен. *botilion*, ит. *bottiglione*) винска флаша од два литра. – Ботиљѹн је ста̀кленка за̀ вино. – У Црмниѹу са(м) чѹѡ да је ѣсто зовѹ ботиљѹн, дѡнијели су у Брѣѣли ботиљѹн вина од два литра, и ста̀вили пред гѡсте на та(в)улиѣн; *фаѹлетѹн*, *-а*, м. (ит. *fazzolettone*) већи вунени шал. – Замѡташ се фаѹлетѹном па не чѹјѡш зѣмѣ. – Кѹпиш фаѹлетѹн у бутѣгу, мо̀дѣрни су и то̀пли, ма̀ло кѡ

⁷ Домаћи суфикс *-иц* не треба поистовјѣивати са вен., ит. *-azzo*, као што је у примјерима: *страмац/штрамац* (вен. *stramazzo*) душек. – Тра̀ва некѡ ѹмјесто страмаца. – Штрамац је био пѹњен сла̀мом или вѹном, и са(д) ике ѣмамо у ста̀рѹ кѹћу у Крстац; *стрѡпац/штраѡпац*, *-ица*, м. (ит. *strapazzo*) тежи физички напор. – Јѡ са(м) више нѣспособан за̀ једа(н) страѡпац. – Да ѡјдѣ(м) пѣшки ѡдолѣ до По(д)лиѡчака, пѡ ѹрѣ, то је са(д) за мѣне ве́лики штраѡпац, ѣма̀н осандѣсе(т) пѣ(т) гѡдѣна, ја(да)н.

⁸ Морфолошке ознаке рода из језика изворника (*-ун* < *-он/-оне* – м.р. *-она* ж. р.) потврђене су и у говорима Црногорског приморја: *штраѹн*, *-а*, м./*штраѡна*, *-ѣ*, ж. (ит. *straccione*) одрпанац, особа лоше обучена, у дроѣке. – А носѣо се ки штраѹн и ки фркѹнац, а порѡста ѹ јѡш већѣр штраѹна. – Цѡбѣ јѡј толиѣи сѡлди, обуѣва̀ла се ко штраѡна, и са(д) се обѡлѣи ки штраѡна.

то са(д) плетѣ; *армарѹн*, -а, м. (вен. armeron) ормар. – Ставио сан вештѣт у армарѹн. – Није смо то звѣли ормар ного армарѹн, ту смо држѣли шугамѣне, ленцѹле и интимѣле; *сакѹн*, -а, м. (ит. sassone) велика вреѣа. – Кѹпимо сакѹн брѣшна на печѣмо лѣб у фортѣл. – Разбѹчио се онѣј сакѹн, пѣла жѣта ѣ на цѣду остѣло.

Наставак -ѹн од ит. -one, вен. -on у ријечима које су изгубиле аугментативно значење:

веладѹн, -а, м. (вен. veladon) кратки капут, кратка топла јакна. – Веладѹн је добар, ка(д) није вѣлика зѣма. – Иако у Примѣрје нијесу јѣке зѣме, не мо(ж)еш у јѣнувар ѣзѣ без веладѹна; *галѹн*, -а, м. (вен. galon, ит. gallone) 1. стаклена посуда за дѹже чување уља, ракије и вина (између 4 и 5 литара). – Ко није имѣ пѣло чувѣо ѣ маслиново ѹље у галѹне. – Бѣгами смо тѹ нѣћ нас дво(ј)ѣца попѣли галѹн вина. 2. енглеска мјера за течност. – Свѣкѣ ваѣон имѣ по(ј)дну бѣчву од педесе(т) галѹнѣ студѣне водѣ. – Точѣно из бадѣна десе(т) галѹнѣ вина; *јакетѹн/јекетѹн*, -а, м. (ит. giacchettone) капут, сако. – Дѣј ми из овогѣ јакетѹна дувѣн. – Имѣ сан двѣ јакетѹна, јѣда(н) стѣрѣ и јѣда(н) нѣвѣ, а ѣба су били црнога колѹра. – Јѣс(те), капѣт смо звѣли јакетѹн и јекетѹн, свѣје(д)но, бѣме га и сѣ(д) тѣко зѣвѣмо; *маранѣѹн/мараѣѹн*, -а, м. (вен. marangon) столар. – Тѣквога маранѣѹна ки што (ј)е био Нѣко Јѣво(в) није било у Пѣштровиѣе, ма напрѣ(в)ѣ што вѣдѣ. – Дѣбѣрѣ мараѣѹни спрѣ(в)ѣли шѣѹре на прѣзѣре и све мобѣље прѣ(в)или лѣ(п)ше ного нѣвѣ да купѣјеш; *навѣгациѹн*, -а, м. (ит. navigazione) пловидба. – Навѣгациѹн је бѣла вѣчитѣ сѹдбина Пѣштровиѣѣ и ѹ Бѹдву и у печѣлбу; *опиниѹн*, -а, м. (ит. opinione) мишљење. – Све ѣ завѣисѣло од нашѣ волѣ и опиниѹна. – Пѣштровскѣ Стол од прѣвдѣ на Дрѣбнѣ пѣјесак дѣвѣ је свѣј опиниѹн, и прѣсѣуда је имѣла свѣкѹ снѣгу и мѣрала се пѣштѣвѣт. – Свѣ су били ѣстѣ волѣ и опиниѹна; *гавѹн/гаѹн*, -а, м. (вен. gavon, ит. gavone) врста сѣтне морске рѣбе која се креѣе у јѣтима (*Atherina hepsetus*). – Дѣбѣро се лѣвѣ гавѹни, ка(д) ике стаѹн. – Кад је бѣнѣца на Шкѣл смо бацѣли мрѣже и ловѣли дѣста гавѹнѣ. – Гаѹни су нѣјлѣпшѣ, ако су прѣгани на просѣљу; *полпетѹн*, -а, м. (ит. polpettone) фаширано мѣсо направѣено у округлом пѣоснатом облику. – Мѣгѣ се с мѣвѣвѣнијем мѣсом мијѣшѣт ѣстѣ кѣнче ки за полпѣте, ѣмамо и полпетѹн са вердѣрѣ(м), ного се полпѣта брѣже осѹшѣ од полпетѹна; *фѣштѹн*, -а, м. (ит. festone – вијѣнац од гранчица и цвијѣѣа) украс на завѣеси. – Бѣла је је(д)на колтрѣна у магадѣин прѣ лијѣпа, мало скѹпа, а фѣштѹни на ѹѹ јѣш лѣ(п)шѣ. – Фѣштѹн мѣго уѣлѣпшѣје колтрѣну, а више вѣлим ка(д) су ѣстого колѹра.

Суфикс -dor (венецијански)/-tore (италијански)

Како смо и досад нагласили, изражена самогласничка промјена која се јавља приликом преласка романских ријечи у говоре Црногорског примѣрја јѣсте замјѣна самогласника *o* самогласником *u* – отуда су, углавном, венецијански суфикс -dor и италијански -tore, -тога дали рефлексѣ -дур⁹, и -тур (мушки род). Лѣксеме су се прилагођавале и према венецијанском (много чѣшѣе) и према италијанском суфиксу.

-Dor > дур: *амбѣшадѹр/имбѣшадѹр*, -а (вен. imbassador, ит. ambasciatore) изасланик, амбасадѣр. – Бѣло је ѣдовлѣ из Пѣштровиѣѣ амбѣшадѹрѣ у Венѣ

⁹ Јѣш су у сѣѣнаѣма мјѣштана Пѣштровиѣѣ представници некадѣшње мѣтачке власти – прокарадури: *прокарадуѹр* (мѣт. procurador, ит. procuratore) 1. процѣнитѣљ. – Сѣмадѹри и прокарадури су били постѣ(в)ѣени од Венѣцијѣ и били вѣлѣс(т) у ѹѣгово врѣјѣме у Пѣштровиѣѣ и цѣјѣлѹ Бѣку. – Бѣо је ки прокарадуѹр постѣ(в)ѣен да процѣнѣј онѹ нашу вртѣчу извише Кѹлѣѣѣ. 2. старѣтељ. Одрѣдѣила Бѣнкѣда да ѣн бѹдѣ прокарадуѹр удовѣцѣ покѣјнога Мијѣѣа; и сѣмадури: *сѣмадуѹр*, -а, м. (вен. stimador, ит. stimatore) процѣнитѣљ штѣте. – Бѣло је у прѣшлѣ врѣјѣме онѣјѣ сѣмадуѹрѣ и прокарадуѹрѣ по Пѣштровиѣѣѣ. – Стрѣнке у спѣру су се сѣлѣгле са свѣјѣм што (ј)е сѣѣмано од сѣмадуѹрѣ, јѣре су то били изѣбрѣни лѹди којѣ су заслѹжѣвѣли поштѣвѣње и чѣс(т).

цију, Беч и Цариград, али су Паштровићи били познати мрњари и поморци. – Из Паштровића имали имбашадуре у Венецију; *гувернадур*, -а (вен. *governador*, ит. *governatore*) гувернер, управитељ провинције. – Млџци имали своје изасланике власти, своје гувернадуре, прокарадуре и стимудуре. – Гувернадури управљали Паштровићима мјслин од петнаестог вијека; *бастадур*, -а (вен. *bastadur*) прегалац, умјешан, способан, куражан, храбар човјек. – Што је тај Пѣро бастадур. – Срѣћни смо били с таквијем бастадурима, што су смјѣли свакојеме рѣћ свѣ љ брѣ; *тирадур*, -а (вен. *tirador*) направа за окретање ланца, конопа (витло), мјесто за извлачење барке. – Преко тирадура смо извлачили барке и бродџице из воде на копно. – Њма тирадур у порат па смо на њѣга потѣзали барке пу(т) ђбалѣ; *провидур*, -а (вен. *provededor*, ит. *provveditore*) врховни покрајински поглавар у доба Млетачке Републике. – Та(ј) је провидур изглѣда био главни, а њѣкизи провидури су имали палацун у Котѡр. – Млѣтачког провидура је поста(в)љала Венеција и о(н) је у своје врјеме био влас(т) у Задар, Котѡр и Рбанију.

-Tore > *тур*: *питур* (ит. *pittore*) сликар; молер. – Паво је био њѣбољѣ питур љ Бѣдву. – Такога питура ки што је био Нико Јѡво(в) није се рађало на Примѡрје; *кортеђатур* (ит. *corteggiatore*) удварач. – За Њѣка су го(во)рили да (ј)е био вѣлики кортеђатур у своје врјеме; *салдатур* (ит. *saldatore*) мајстор који спаја метале. – Којѣ, не може се сѣ(д) њѣћ њѣједан салдатур од Пѣтровца до Котѡра. Некада позајмлѣница из романских језика задржава изворно *о* из суфикса *tore*: *навигѣтор*, -а (ит. *navigatore*) стручно оспособљѣна особа за вјешто и безбјѣдно вођење брода (или авиона) између двије луке. – Пѣро је главни навигѣтор. – Јѡво је учѣо тѣ вѣжнѣ шкѡле за навигѣтора, јѣ се не разумѣјем, али велѣ да је дѡбро зѣнавѣ свој посѡ.

Суфикс -dur(a)/-tur(a)

Суфикс -dur(a) – женски род, јѣсте директни рефлекс венецијанског -dur(a) и италијанског суфикса -tur(a): *левадурѣ*, -ѣ (ит. *levatura*) дрвена посуда за ношење грѡжђа и воде. – Пробѣремо и смѣчимо грѡжђе у левадурѣ, па ѡнда љспемо у бадѣњ да стујѣ је(д)но дѣсе(т) дѣна да вино истѡчимо. – Напѣни се левадурѣ грѡжђа, па њѡс(и), њѡс(и) из винограда до кѣћѣ да га смѣчимо, и мало слѣткѣ мастѣкѣ прије истѣкања вина попѣјемо; *бордурѣ*, -ѣ (ит. *bordura*) украсни поруб на женској хаљини, шара на зиду (обично различите боје), украсна трака. – Ђѣвѡјке су пришивѣле бордуре на вѣшту и кѡтулу. – Бордуре су међали и њѣ зѣд, зѣнавѣли су то напѣ(в)ит дѡбѣри мѣштри; *мањадурѣ*, -ѣ (вен. *magnadura*) гозба, жѣдерање. – Ко(д) Њѣка ти је на слѣву вѣзда била мањадурѣ. – Били смо на Чѣлѡбрѡ код Њѣва на мањадурѣ; *шпѣлањадурѣ*, -ѣ (ит. *rianatura*) струготина. – Остѣнѣ ѡнѣ шпѣлањадурѣ не зѣнамо што ѣмо ш љѡн; *монтурѣ*, -ѣ, ж. (ит. *montura*) униформа, одѡра, „стајлинг”. – Јѡво је имѣо некѣ своју госпѡцкѣ монтурѣ, такѣв је био чѣм из кѣћѣ изѣђѣ. – Сѣ(д) је код ѡвијѣ млѣдијѣ пѡсебнѣ монтурѣ, лѣко им се ѡбѣћ и срѣдит за пет мѣнѣта.

теретним бродовима); коноп за сушење рубља. – Бацају ти теретни бродови тирамôle, па мрнари искрцавају тежџе товаре из вапôра у камијоне. – Стуйи ванка на двôр помеђу два дрвета стално тирамôла да се суйш рôба.

Треба бити опрезан: суфикс -ула не мора редовно бити резултат интензивног процеса преласка самогласника *o > y* у говорима Црногорског приморја. Може бити да је суфикс -ула старијег латинскога (или италијанског) -ула – који имамо у примјерима: *шкѡтула*, -ѡ, ж. (лат. *castula*) кутија са поклопцем. – Шкѡтула, како дрѹкче. – Имѡла је бѡба покôјнѡ је(д)ну шкѡтулу, сѡмо њôјзину, и тѹ чувѡла некѡ њôјзи вѡжнѡ ствѡри; *матрѡкула*, -ѡ, ж. (ит. *matricula*) поморска књижица, докуменат помораца за пловидбу. – Не мôже се данѡс без матрѡкулѡ на стрѡнца запослѡт, тѡшко и со матрѡкулôн, а не беж њѡ. – Стѡгла му је матрѡкула па свѡки дѡн чѡкѡ ѹкрѡј и партѡнцу; *кантѡула*, -ѡ, ж. (лат. *sannula*) цјевчица од гуме или пластике којом се вади уље из пила (или било која течност). – Дôђѡ неко да кѹпѡ мѡслиново ѹље па га кантѡлом вѡдимо из пѡйла и пѹнимо ботѡље. – Гѹменѡ кантѡла је узѡмана и ка(д) си ѡио извѡдѡт путѡјер вѡна из бадѡња; *трôбула*, -ѡ, ж. (ит. *tribulo*) невоља, мука, проблем, тешкоѡа. – Ос'ѡћала са(м) некѹ трôбулу, ма њѡјеса(м) трѡбала тѡмо ни да ѡдѡн. – У зѡ(д)њѡ врѡјеме некѡ му је трôбула, ного нѡће њѡкоме њѡшта да рѡчѡ.

Како се из досад наведених примјера види, суфикс -ола је женског рода: *бѡтула*, -ѡ (вен. *betola*, ит. *bettola*) крчма. – Огрѡдѡйли су је(д)ну кѹћѡицу близу рѡвѡ и отворѡйли мѡлѹ бѡтулу ѡе мо(ж)еш попѡй(ти) пѡиво и одигрѡт партѡиду брѡйшкулѡ. – Имѡ је некѹ бѡтулу, њѡје му се исплѡтѡйла држѡт, па је мôрô запатѡт; *мѡндула*, -ѡ (вен. *mandola*, ит. *ammenola*) бадем (*Amygdalus communis*). – Мѡндуле ѡѡтѡјѹ у мѡрт или апрѡл па ике пôнека(д) понѡсѡ мрѡз да нѡмамо да ѡвѡвољѡга убрѡт. – Имѡли смо у Буљарѡицу мѡндѡлѡ, самѡљемо иг за тôрту и дрѹгѡ колѡче, али рôдѡ свѡкѡ трѡћѡ гôдинѡ; *нѡшпула*, -ѡ (ит. *nespolo del Giarpone*) јапанска мушмула (*Eriobatrya japonica*). – Ето нѡшпула у ѡардѡн, дôбро рѡћѡ, не смѡтѡ јо(ј) ни сѹша ни зѡма, само је треба заштѡтѡт од вѡјѡтра. – Сѡйтнѡ слѡткѡ бôбице нѡшпулѡ ѡјемо свѡјѡе, и сѹшимо за мармелѡду или спрѡ(в)љѡмо од њѡ(х) лѡйкер; *ћѡпула/ѡѡвула/ѡѡјула*, -ѡ (вен. *zivola*, ит. *cipolla*) црни лук (*Allium sera*). – Ћѡпула се стѡ(в)љѡ и ки мелѡм, стôплѡ се па извѡче из рѡне мѡрцу и умѡрѡ чѡр. – Ако усѡдѡиш пола кѡйла ѡѡвулѡ на врѡјеме, па га нагрѡмѡш и обѡјѡиш, биѡе фѡмѡљи дôста за ѡѡјѡлѹ гôдину. – Успѡјѡвѡ ѡѡјула кѡко не, овô је за лѹк прѡвô пôднебљѡ и пôвољнѡ клѡма; *ћѡкула*, -ѡ (вен. *ciacola*, ит. *ciaccola*) ћаскање, чаврљање, разговор у доколици, трач. – Чѹли смо некѡ ћѡкуле да ѡе ике идѹћѡг мјѡсеца искрѡт с вапôра. – Знѡш ли за онѹ ћѡкулу око Вѡдовѡ женидбѡ, а свѡ су злѡ лѹди измѡслили. Изр. *дѡгле су се ћѡкуле* кренула су оговарања.

Као именице женског рода на -ула у говору Паштровиѡа и говорима Црногорског приморја некада се адаптирају именице на -оло, које су мушког рода у језику изворнику: *дѡтула*, -ѡ (вен. *datolo*) урма, палма. – Сѡдѡйли смо дѡтуле проз ѡѡѡло примôрје, а нѡкако су дѡтуле и сѡме њѡцале. – Обољѡла

је даћула у за(д)нѣ вријеме од некѣ непознате бѣлијести; *мѹшула*¹⁰, -ѣ (вен. *mussolo*) дагња, врста јестиве морске шкољке (полулепезастог облика, црне боје, расте до 8 см) (*Mytilus edulis*). – Прѣвила се свѣкѣ гѣдинѣ мушуљада на Шкѣљ у авгѹст, а било је мѹшѹлѣ кол(и)ко је ко ѣијо. Ипак, именице на -оло често су задржале граматички род језика изворника, при чему је (према примјерима које износимо) ни прелаз -о > -у није обавезан: *лазањѣл/лазањѹл* -а, м. (ит. *lasagnolo*) оклагѣја. – Спрѣ(в)љале су се домѣнѣ лазање со лазањѣлом, развѹци и истањѣј тѣесто па испѣци. Ка(д) ме не послѹшѣ како би га абѣтила с оније(м) лазањѹлом ного ми утѣчѣ, а ја ѣдмѣ(х) све заборѣвѣм; *га-рофѹл*, -а, м. (вен. *garofolo*, ит. *garofano*) каранфил (*Dianthus caryophyllus*). – За ѣсми мѣрт ја са(м) ѹбрао јада(н) бѣкѣт гарѣфѹлѣ; *рѣфѹл*, -а, м. (вен. *gefolo*) удар вјѣтра. – Ка(д) је неверѣн, није добро бѣт на отвѣренѣ мѣре, тѹн су јѣкѣ рѣфѹли, вѣлики тѣласи, може бѣрка да потѣнѣ. – Бѹдѣ јѣкије рѣфѹлѣ да мѣрамо запалангѣт и врѣта и финѣштре. Изр. *нѹвѣ на рѣфѹле* вјѣтар дува на махове, неујѣдначени налѣти вјѣтра. Лексеме *лазањѣл/лазањѹл*, *гарѣфѹл* адаптирале су се и на друге начине – *лазањѣл/лазањѹл* са суфиксом -ѣјере: Со лозанѣјѣро(м) смо развѹковѣле рѣзнѣ пѣте што смо пѣкле, не могу нѣка(д) копѣвнѣ бит ки домѣнѣ што лозанѣјѣро(м) развѹчемо; *гарѣфѹл* према италијанском лику (са суфиксом -ано: *garofano*) у лику *гарѣфѣн*, -а, м. – Било гарѣфѣна рѣзнога колѹра у наш царѣдѣн. – Брѣли смо бѣкѣте гарѣфѣна, из царѣдина који је моја мѣти посѣдѣла и пѣзила.

Често се на романску лексему (романска основа + романски именички суфикс) додаје домаћи суфикс -ѹца, при чему прелазак о > у (ола > ула) није обавезан: *шпањѣлица*, -ѣ, ж. (ит. *spagnola*) шпанска грозница, врста смртносног грипа. – Убѣло се на шпањѣлу за вријеме рѣта прѣвѣга мѣлого ѣѹдѣ. – Није тѣдѣр о(д) шпањѣлицѣ било лѣјѣка, тѹдије су пѣ пѹту велѣ налѣзили мѣртѣвѣ; *шпањѹлица*, -ѣ, ж. (ит. *spagnola*) врста јѣла (месо пуњено са сланином, а за спремање спојено чѣкалицама). – Мѣгѣ си у шпањѹле стѣвѣт и мало сѣра и чѣпулѣ, то ти је скѣро ки подгѣричкѣ попѣк. – Шпањѹлице су наше домаћѣйце пѣкле и прѣжиле, ѹкусне су и тѣкѣ и тѣкѣ. Романски суфикс -ѣп(а) некад је деминутиван у романским позајмљѣницама са суфиксом -оло: *шкрабѣлѣн*, -а, м. (вен. *scarabato*) фијѣка, ладица. – У шкрабѣлѣне од кѣмѣдѣ држѣли смо у је(д)ну шугамѣне, а у дрѹгѹ канавѣце. – Пѹни су ми били шкрабѣлѣни, па ка(д) ми нѣшто трѣбѣ нијес(м) више нѣшта могла прѣнѣћ, нѣти са(м) знѣла ѣѣ ми је што.

¹⁰ Ова се лексема јавља у још два лика – као именица женског рода када се на романску основу додаје домаћи суфикс -ѣа (*мѹшѣа*): – Ишли смо да се берѣ мѹшѣа, тѣкѣ се овѣн збѣри, па ике ѣдѣплѣјѹ од онијѣ сѣкѣ; као именица мушког рода када се на романску основу додаје домаћи суфикс -ѹѣ (*мѹшѹѣ*): – Ка(д) ѣтѣ могрѣн, слѣбѣдно ѣди за мѹшу, па ш ѣн на градѣле, ѣндѣр је нѣјѣ(п)шѣ. Иначе је суфикс -ѹѣ (и -ѹѣа) у народним говорима Црногорског примѣрја продуктивнији него у стандардном јѣзику: *мѣшкѹѣ*, -а, м. (вен. *mascolo*, ит. *maschio*) прѣнѣгија, справа за пуцање на славѣима. – Ка(д) су се слѣвиле годѣшнѣице нѣћѣ се некѣ машкѹѣ да се пѹцѣе(м) оглѣсѣ; адаптирана и у лику: *мѣшкѹѣ*, -ѹла, м. – Чѹо се испрѣ(д) кѹћѣ машкѹѣ на Бѣ(д) нѣ дѣн или ка(д) бѣ(д)нѣк прѣгѣри; или -ѹѣа: *прѣсѹѣа*, -ѣ, ж. (лат. *frigorium*, ит. *fresola*) тѣган, тава. – Мѣсто прѣсѹѣа са(д) је тѣган. – Опрѣгамо на прѣсѹѣу на мѣслиново ѹѣ мало гавѹнѣ па се мало ѹж ѣнѣ и вѣна попѣје.

Неке именице са суфиксом -olo у језику изворнику у говору Паштровића (и уопште на Црногорском приморју) адаптирају се као *pluralia tantum* женског рода: *крџштуле/рџштуле/рџштуле*, -ā (вен. *crostoli*) ситни колачи прже-ни на уљу. – И дан-данас ка(д) се справе праве паштровске крџштуле, сваки ће на њиј поћ. – Рџштуле паштровске су специјалитет, по њима је овј крај био познат. – Рџштуле се спра(в)љају рџдулом, ка(д) се развуче тјесто на-праве се фјовете; *џџкуле*, -ā (ит. *zoccolo*) дубље војничке ципеле. – Ка(д) иде-мо на терен џџкуле се не скидају по два-три дана. – Не смјеш њаћ на снјег требају џџкуле, ка(д) су нџе сџе за здра(в)ље не треба бринџ; *шкрџфале*, -ā (лат. *scrofulae*, ит. *scrofole*) отеченост жлијезда на врату. – То су неке шкрџфале, гџе на врату, неки лимфни чворови, ко(д) џеће посебно. – Болова је од шкрџфала, ка(д) (ј)е била мала, па (ј)е зџре збо(г) тога мало заоста.

Културни и језички додире романске и словенске цивилизације у Паштровићима су интензивирани од 1423. године када је овај приморски крај потпао под власт Млетачке Републике.¹¹ Овај историјски догађај под-разумијевао је, кроз вјекове, и велики прилив романских позајмљеница из разних сфера живота. Лексеме су се прилагођавале и према венецијанском и према италијанском суфиксу. У овом раду пратили смо фреквенцију и судби-ну венецијанских и италијанских суфикса -one/-on, -dor/-tore, -dur(a)-tur(a) и -ola/-ula и установили да су они и даље живи у савременом паштровском говору, и шире на цијелом Црногорском приморју. Такође, на романску ос-нову, на мјесту изворног романског суфикса могу се налазити и домаћи – на примјер -ац, -уљ(а), -ач(а), -ица и др. Настојали смо да региструјемо по-стојање неке ријечи и да потврдимо њену употребу у говору (са локалним прозодијским ликом).

ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић 2022:** Миодраг Јовановић, *Рјечник говора Паштровића*, Подго-рица: Црногорска академија наука и умјетности, Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош”, Рјечници, Дијалекатски рјеч-ници, књ. 11.
- Клајн 2003:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, други део: Суфиксација и конверзија, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
- Липовац Радуловић 1998:** Весна Липовац-Радуловић, *Романизми у Црној Гори – југоисточни дио Боке Которске*, Нови Сад: Библиотека Посебна издања, МБМ плас (друго допуњено издање).
- Мусић 1972:** Срђан Мусић, *Романизми у северозападној Боки Которској*, Бео-град: Филолошки факултет.

¹¹ Представници дванаест паштровских племена – без Кастел-Ластве (данашњи Петровац на Мору) склопили су 4. априла 1423. године, на галији Франческа Бемба, врховног млетачког заповједника на мору, испред обала Дробног пијеска, историјски уговор о приступању Паштро-вића Млетачкој Републици.

Miodrag Jovanović

LINGUISTIC TRACES OF VENETIAN RULE IN WORD FORMATION
WITH SUFFIXES OF ROMANCE AND SLAVIC ORIGIN
IN THE SPEECHES OF THE MONTENEGRIN COAST

Summary

Cultural and language contacts between the Roman and Slavic civilizations in Paštrovići, and Montenegrin coast generally, were very intense starting with 1423, when this coastal area fell under the rule of the Venetian Republic. This historical event included, over the course of centuries, a great influx of Roman loanwords from various spheres of life. Lexemes were adapted both to the Venetian and Italian suffixes. This paper analyzes the frequency of the Venetian and Italian suffixes *-one/-on*, *-dor/-tore*, *-dur(a)/-tur(a)* and *-ola/-ula*, and it was determined that they are still active in contemporary Paštrovici speech, and even wider, along the entire Montenegrin coast. In addition, instead of the original Romance suffix, native suffixes – such as *-ač(a)*, *-ica*, *-ac*, *-ulj(a)*, etc. can be added to a Romance base.

Key words: Paštrovići, the Montenegrin coast, Romance suffixes, Slavic suffixes, the Venetian dialect, the Italian language, etymology, accent.